

Boris Simončič

PREDSTAVITEV SKUPNIH IN POSEBNIH NAUKOV BUDIZMA MAHAJANA

Od prihoda budizma na Zahod v prejšnjem stoletju so se Budovi nauki ter učenja počasi razširila in dandanes praktično ni človeka na Zahodu, ki še ne bi slišal za budizem ali pa vsaj za kakšen budističen pojem. Besede, kot so »nirvana«, »karma«, »zen«, »tantra« ipd., so se v naši družbi razširile preko popularnih medijev, kot so filmi (Kdo še ni slišal za film *Mali Buda* ali *7 let v Tibetu?*), oddaje, knjige, revije, v zadnjih letih interneta itd. Tako so postale splošno popularne in so se začele uporabljati celo v vsakodnevnem življenju. Vendar kljub temu, da je na Zahodu budizem prodril v praktično vse sfere življenja, pa znanje o njem ostaja zelo površinsko in še vedno precej posplošeno. En primer tega je, da se budizem pogosto poenostavljeno predstavi kot zgolj skupek metod oz. meditacij, kako v življenju biti srečnejši in mirnejši. Seveda je tudi to del budizma, vendar samo en del in še zdaleč ne končni cilj. Še en tak primer površinskega razumevanja budizma je, da se nanj pogosto gleda kot na nekakšno celoto, brez zavedanja, da gre v resnici za izjemno razvejano religijo. Tu ne mislim le kulturne razvejanosti, ki je ljudem povečini do neke mere znana, ampak bolj merim na razvejanost na področju filozofije in pa temeljno motivacijo in cilj, ki ga poudarjajo različne veje te tradicije.

Eno izmed prvih in bistvenih vprašanj za vsakega praktikanta je torej, zakaj sploh sledi neki določeni duhovni tradiciji in kaj želi s tem doseči, oz. rečeno v bolj budistični terminologiji, s kakšno motivacijo praktikant stopa po duhovni poti. V tem pogledu se budizem deli na tri

veje oz. na tri motivacije. Prva ali najnižja motivacija je ta, da si praktikant želi, da bi se po smrti rodil nekje, kjer bo njegovo življenje čim prijetnejše. Praktikant z drugo ali srednjo motivacijo si želi ne le dobrega naslednjega rojstva, ampak želi doseči nirvano, kar pomeni osvoboditev od cikla ponavljajočega se rojevanja. Praktikanti te vrste pripadajo veji budizma, ki se imenuje hinajana oz. majhno vozilo. Praktikant s tretjo ali najvišjo motivacijo pa želi ne le ugodno naslednje rojstvo ter nirvano, ampak je njegova glavna motivacija pomagati vsem ostalim bitjem doseči stanje brez trpljenja. Zato želi doseči popolno razsvetljenje in s tem stanje Bude, ker bo le na tej stopnji lahko najučinkoviteje pomagal vsem drugim bitjem. Praktikanti te vrste pripadajo veji budizma, ki se imenuje mahajana oz. veliko vozilo. Kot si lahko predstavljamo, so zaradi drugačnih poudarkov te motivacije med seboj temeljno različne, v tem članku pa bom poskusil podrobneje predstaviti tretjo ali najvišjo vrsto motivacije.

Pred nadaljevanjem pa bi rad poudaril dve stvari. Najprej moram izpostaviti, da so spodaj predstavljeni osnovni pojmi in stališča budizma razloženi skladno s tibetansko vejo budizma in zato ne držijo nujno v celoti za vse ostale tradicije. Poleg tega gre v članku včasih tudi za čisto subjektivni pogled in razumevanje, ki izhajata iz večletnega preučevanja in prakticiranja tibetanskega budizma. Omeniti velja, da je tudi tibetanski budizem sam izredno razvejan, in včasih lahko naletimo na navidezno nasprotujoče si razlage določenih pojmov. Kot drugo pa želim omeniti, da bom pri opisu veje mahajana zaradi lažjega razumevanja večkrat uporabil primerjavo z vejo hinajana. Žal se včasih zgodi, da ljudje tako primerjavo razumejo kot napad na hinajano, zato želim poudariti, da tibetanski budizem na budistično vejo hinajana *nikakor* ne gleda kot manjvredno. V tibetanskih budističnih tekstih je jasno razvidno, da so stališča, vrednote, meditacije in filozofija hinajane sestavni del poti mahajane. Še več, globoko spoštovanje do učenj hinajane je ena od glavnih zaobljub praktikanta mahajane.

Za boljše razumevanje motivacije budizma mahajana bom najprej predstavil kratko biografijo ustanovitelja budizma ter temeljna prepričanja, ki si jih delita obe zgoraj omenjeni budistični veji. Po tem sledijo

prepričanja, ki so specifičnejša za budizem mahajana, na koncu pa sledi še kratek opis budizma vadžrajana.

Splošna in posebna biografija Bude

V tibetanskem budizmu obstajata dve biografiji Bude. Ena, ki se imenuje splošna ali skupna biografija, je življenjska zgodba, kot jo pozna večina ljudi in ki jo sprejema tudi veja hinajana. Druga biografija pa se imenuje lastna ali posebna in je specifična za budizem mahajana, še posebej za tibetansko tradicijo. Primerjava obeh biografij lepo ponazori razlike med obema vejama, zato bom najprej predstavil splošno biografijo, potem pa še kratko primerjavo s posebno biografijo.

Splošna biografija

Buda se je rodil v današnji Indiji, na meji z Nepalom, v šestem stoletju pred našim štetjem. Rodil se je v kraljevo družino kot prvorojeni sin. Njegov oče, kralj Śuddhodana, se je njegovega rojstva seveda zelo razveselil, saj je s tem dobil svojega prestolonaslednika. Princu so dali ime Siddhārtha Gautama. Kot je bilo to takrat v navadi, in je ponekod še zdaj, je kralj ob rojstvu poklical znanega vidca, da bi napovedal, kakšna življenjska pot čaka njegovega sina. Videc je kralju napovedal, da bo njegov sin postal bodisi mogočen kralj, še veliko vplivnejši kot on sam, bodisi velik svetnik. Kralj Śuddhodana, ki je pripadal kasti bojevnikov, je bil seveda izjemno ponosen, da ima njegov sin možnost postati mogočen vladar, zato se je odločil, da bo naredil vse, da bo mladega princa usmerjal po tej poti. In res je otroštvo mladega princa minilo tako, da je bil vedno varovan pred vplivi, ki bi lahko v njem vzbudili zanimanje za duhovno pot. Večino časa je preživel v palači, obkrožen s samimi najlepšimi stvarmi. Ko je princ odrasel, se je poročil in dobil sina. Kralj je vse to spremljal z velikim zadovoljstvom, saj je vse potekalo točno tako, kot si je želel. Vendar pa so se stvari kmalu obrnile na glavo. Pri 29 letih je Siddhārtha obiskal bližnje mesto, kjer je kljub kraljevemu trudu,

da bi prikrikl trpljenje ljudi v tem mestu, spoznal nekaj temeljnih resnic o življenju, ki so mu bile v palači prikrite. Ob sprehodu skozi mesto je princ opazil bolne, stare in obnemogle ljudi ter trupla umrlih. Ti prizori so ga globoko pretresli in ko se je tisti dan vrnil v palačo, si ni in ni mogel opomoči od šoka, da na svetu obstaja toliko trpljenja. Odločil se je, da bo poiskal pot, ki bo vodila do prenehanja trpljenja. Sredi noči je odšel iz palače in se podal na pot asketa. Siddhārtha se je začel uriti pod različnimi učitelji, vendar kljub temu, da je hitro osvojil vsa učenja, ni bil zadovoljen, saj nobeno učenje ni vodilo do popolnega prenehanja trpljenja. Po tem se je odločil za hudo obliko askeze, vendar tudi s to potjo ni prišel bližje svojemu cilju, zato je opustil tudi askezo. Odločnejši kot kadarkoli je nadaljeval z meditacijo. Ko je prišel v Bodh Gayo, se je usedel pod drevo razsvetljenja in se zaobljubil, da ne bo vstal, dokler se ne razsvetli. Kmalu zatem se je Siddhārtha razsvetlil in postal popolnoma razsvetljeni Buda. Nekaj tednov po razsvetljenju je Buda podal prvi nauk o 4 plemenitah resnicah v Sarnathu. Buda je preostanek svojega življenja učil, dokler ni v starosti 81 let umrl oz. vstopil v t. i. parinirvano.

Posebna biografija

Posebna biografija izhaja iz mahajana suter, kot je na primer Lalitavistara Sūtra. Ta interpretacija življenja Bude zgoraj opisano biografijo sprejema, vendar jo predstavi s širše perspektive. Po tej interpretaciji je Buda postal razsvetljen že pred mnogimi eoni. Ko pa je razmišljal, kako bi pomagal čim več bitjem, je videl, da bi to lahko storil tako, da bi se rodil na Zemlji. Kljub temu, da je že razsvetljen, bi s svojo življenjsko potjo – najprej razkošnim posvetnim življenjem, ki mu je sledilo obdobje intenzivnega iskanja resnice ter dosega razsvetljenja – vsem bitjem pokazal način, kako tudi sama dosežejo enako stanje. S tem je torej njegovo celotno življenje razumljeno kot nekakšna predstava, ki služi kot zgled bitjem, kako se lahko tudi sama osvobodijo vsega trpljenja in dosežejo razsvetljenje.

Še ena zanimiva razlika se pojavi pri razumevanju Budove smrti oz. t. i. parinirvane. Ena od razlag parinirvane, ki jo podaja hinajana, pravi, da ravno tako kot plamen sveče izgine, ko izgori ves vosek, izgine tudi

zavest, ko »izgori« vsa karma in negativna stanja uma.¹ To pomeni, da se Buda po smrti ne bo več rodil, saj bo njegova zavest ugasnila. Tradicija mahajana tradicija te razlage na sprejema, saj pravi, da zavest nikoli ne more ugasniti. Ko Buda vstopi v parinirvano, ne izgine, ampak se rodi tam, kjer lahko pomaga čim več bitjem. Ta cikel se za Budo nikoli ne konča. Tradicija mahajana pravi, da se bodo Bude v različnih oblikah pojavljali v samsari, dokler vsa bitja ne bodo dosegla stanja osvobojenja.

Skupna učenja

Ravno tako kot imata hinajana in mahajana skupno biografijo Bude, je skupen ali pa vsaj zelo podoben tudi velik del drugih vidikov budizma. To zajema tako temeljne pojme, učenja in filozofijo kot tudi vrste meditacij, zaobljub, načina življenja menihov in nun, pomembnih realiziranih bitij ipd. Skupna učenja predstavljajo temelj poti mahajana in vsa ta učenja mora praktikant na poti mahajane slej ko prej osvojiti. Šele z dobrim razumevanjem skupnega dela se lahko pri praktikantu pojavi iskrena želja po tem, da bi razvil bodičito in postal popolnoma razsvetljen Buda, ki bo pomagal vsem bitjem brez omejitev prostora in časa.

Štiri plemenite resnice

Prvo učenje Bude Šakjamunija po njegovem razsvetljenju je učenje o štirih plemenitih resnicah.² Kljub temu, da to učenje govori o štirih resnicah našega obstoja, pa se jih večina bitij ne zaveda in to jim prinaša trpljenje. Kdor doseže popolno razumevanje in uvid v te štiri resnice, se osvobodi vsega trpljenja in postane realizirano (oz. v kontekstu tega prevoda »plemenito«) bitje.

Prva plemenita resnica se imenuje *plemenita resnica o trpljenju*. Ta resnica opisuje prisotnost trpljenja v našem življenju in življenju vseh

- 1 Obstajajo pa tudi druge razlage, kot je na primer ta, da stanja po parinirvani ni mogoče razumeti in zato ni pravilno preprosto reči, da zavest izgine.
- 2 Dharmachakrapravartana Sūtra.

bitij, ki še niso dosegla osvoboditve iz samsare. Za samsaro je značilno trpljenje treh vrst. Prva vrsta se imenuje trpljenje trpljenja, ki označuje trpljenje, kot ga ljudje običajno definiramo. Sem spadajo vse oblike fizičnega in umskega trpljenja, od majhnega neugodja pa vse do hudih bolečin. Druga vrsta je trpljenje se imenuje trpljenje spremembe. Tu razumemo, da tudi stvari, ki jih običajno dojemamo kot prijetne, že v sebi vsebujejo seme trpljenja, saj se bodo slej ko prej končale in s tem tudi prijeten občutek povezan z njimi. Na te stvari se torej ne moremo zanesti in so zato po svoji naravi trpljenje. Za ilustracijo: kadar dolgo sedimo, pričnemo doživljati bolečino. Vstanemo in zdi se nam, da doživljamo ugodje; a ta občutek ugodja že vsebuje izvor trpljenja, ki se bo manifestiralo, če bomo predolgo stali. Vse prijetne stvari so torej le na videz prijetne, v resnici pa vsebujejo oz. so trpljenje. Tretja, najbolj zakrita, vrsta trpljenja pa se imenuje vseprežemajoče trpljenje. Tu gre za dejstvo, da smo podvrženi trpljenju in da nimamo vpliva na to, kdaj in kakšno trpljenje nas bo doletelo. Ta nemoč je sama po sebi oblika trpljenja. Trpljenje lahko delimo tudi drugače, in sicer na štiri vrste. Po tej delitvi spoznamo, da je vsako bitje podvrženo trpljenju rojstva, staranja, boleznin in smrti. Tem štirim trpljenjem ne more ubežati nihče.

Druga plemenita resnica se imenuje *plemenita resnica o izvoru trpljenja*. Ta resnica se opira na eno izmed temeljnih budističnih prepričanj, na zakon vzroka in posledice. To zakon pravi, da ima vsak pojav svoj vzrok, kar pomeni, da ima torej tudi trpljenje svoje vzroke. Druga plemenita resnica govori o tem, od kje izvirajo vzroki trpljenja. Budistično prepričanje je, da ti vzroki izhajajo iz nevednosti o tem, kako stvari v resnici obstajajo. Tu ne gre samo za intelektualno nerazumevanje, ampak za naše notranje dojetje načina obstoja stvari, da stvari obstajajo same po sebi, neodvisno od nas. Zaradi te nevednosti se v našem umu pojavijo negativna čustva, kot so jeza, navezanost, napuh, ljubosumnost, strah itd. Ta negativna čustva poleg očitnega trpljenja ustvarjajo tudi negativno energijo, ki jo imenujemo karma, in ta negativna energija čez čas dozori v obliki neprijetnih izkušenj.

Tretja plemenita resnica se imenuje *plemenita resnica o prenehanju trpljenja*. Tudi ta resnica se opira na razumevanje zakona vzroka in po-

sledice. Ko razumemo, da je trpljenje rezultat nekega vzroka, ugotovimo, da se trpljenja lahko osvobodimo, če odstranimo vzroke zanj. In ker so vzroki oz. izvor trpljenja v nas samih, imamo moč, da te vzroke odstranimo oz. jih prenehamo ustvarjati. To je eno izmed najbolj »revolucionarnih« učenj Bude – trpljenje je možno popolnoma izničiti.

Četrta plemenita resnica se imenuje *plemenita resnica o poti do prenehanja trpljenja*. Razumevanje tretje plemenite resnice nam ne bi prav veliko pomagalo, če ne bi Buda učil tudi načina, kako odstraniti vzroke za trpljenje. Pot do prenehanja ustvarjanja vzrokov trpljenja temelji na osemčlenski poti, na kateri se izogibamo desetim nevrilim dejanjem telesa, govora in uma: ubijanju, kraji, neprimernemu spolnemu vedenju, laganju, izrekanju besed, ki razdvajajo, grobemu govorjenju, prazenemu besedičenju, lakomnosti, zlonamernosti in napačnim nazorom. Dosledno sledenje osemčleni poti nas bo sčasoma pripeljalo do osvoboditve od trpljenja.

Zaradi velikega poudarka meditacije o prisotnosti trpljenja veliko ljudi budizem zmotno razume kot depresivno vero, ki ima zelo negativen odnos do življenja. To razumevanje pa je dejansko zmotno, saj je bistvo razumevanja štirih plemenitih resnic to, da se soočimo s trpljenjem in spoznamo, da je vzrok trpljenja v nas samih. Ko to spoznamo, se razvije želja po odrešitvi iz trpljenja – stopimo na duhovno pot in sčasoma postanemo prosti trpljenja. Resnica je torej ravno obratna – budizem ni negativna, ampak izrazito pozitivna vera, saj nas uči, da se lahko sami za vedno osvobodimo vsega trpljenja.

Karma

Kot smo videli pri opisu štirih plemenitih resnic, se po budističnem prepričanju stvari ne zgodijo po naključju, ampak se pojavijo kot rezultat v preteklosti ustvarjenih vzrokov. Te vzroke ustvarjamo s svojim delovanjem. Vsako naše dejanje namreč ustvari specifično energijo, ki jo imenujemo karma. Ta karma se shrani na naši zavesti in ostane tam, dokler ne dozori in prinese nekega rezultata. S pozitivnimi dejanji ustvarjamo pozitivno karmo, ki nam bo prinesla prijeten rezultat. Z negativnimi dejanji pa ustvarjamo negativno karmo, ki nam bo prines-

la neprijeten rezultat. Budizem poudarja, da smo mi sami odgovorni za svoje življenje in za vse, kar se nam zgodi.

Karma nima intelekta ali namena, je preprosto univerzalen zakon, kot na primer gravitacija. Če v zrak vržemo kamen, bo padel nazaj na tla, nikogar ni, ki odloči, da naj kamen pade na tla. Podobno je tudi, ko mislimo in delujemo na določen način in se energija teh dejanj slej ko prej vrne nazaj, bodisi v pozitivni bodisi v negativni obliki. Zmotno prepričanje o karmi je, da je to usoda. To ne drži, saj se naša karma nenehno spreminja glede na naša dejanja. Poleg tega lahko karmo tudi sami zavestno spremenimo oz. očistimo z različnimi duhovnimi praksami. To pomeni, da tudi nekdo, ki je zbral veliko negativne karme, ni obsojen na trpljenje, če bo le začel delati dobro ter poskušal pomagati drugim bitjem.

Glede na moč našega dejanja je določena tudi moč karme. Dejanja, ki se jih komaj zavedamo, ustvarjajo relativno šibko karmo, zelo čustveno nabita dejanja pa lahko ustvarijo izredno močno karmo. Ko pride čas, da zapustimo to telo, bo naša karma določila kraj in okolje našega naslednjega rojstva. Če je na naši zavesti več pozitivne karme, se bomo rodili v prijetnih okoliščinah, če ne, pa v neprijetnejših. Zato je po budističnem prepričanju zelo pomembno, da vedno poskušamo delovati čim pozitivneje in še posebej v dobrobit vseh bitij. S tem bomo zagotovo ustvarili pozitivno karmo, ki nam bo v prihodnosti prinesla pozitivne rezultate in tudi rojstvo v enem izmed višjih kraljestev samsare.

Samsara

Samsara označuje šest možnih področij obstoja ali kraljestev, v katerih krožimo od časa brez začetka. Glede na trenutno karmo se včasih najdemo v višjih, včasih pa v nižjih kraljestvih. Nikoli ne obtičimo za vso večnost v katerem od šestih kraljestev, temveč samo za ustrezen čas, za katerega smo ustvarili vzroke, nato pa se ponovno rodimo v drugem kraljestvu. Samsara se deli na tri višja in tri nižja kraljestva.

Najnižje od teh treh nižjih kraljestev je pekel. To je kraljestvo hudega trpljenja, v katerem je življenje zelo dolgo. Glavni vzrok za rojstvo v to trpljenje je huda negativna karma, ki izvira iz sovraštva. Naslednje

nižje kraljestvo je kraljestvo lačnih duhov, ki je zaznamovano z nenehnim zelo močnimi željami, ki pa jih ni mogoče izpolniti, zato ta bitja zelo trpijo. V to kraljestvo se bitja rodijo zaradi negativne karme in grabežljivosti. Med nižja kraljestva sodi tudi kraljestvo živali, ki je prežeto s trpljenjem zaradi mraza, vročine, lakote, boja za preživetje ipd. Vzrok za tako rojstvo je negativna karma in omejenost uma, zato je omejena inteligenca in posledično tudi duhovni razvoj ni mogoč.

Višja kraljestva se delijo na kraljestvo ljudi, kraljestvo bogov in kraljestvo polbogov. Kraljestvo ljudi nam je seveda znano, z budistične perspektive pa je zanj značilno to, da tu ni ne preveč bolečine ne preveč zadovoljstva, zato bitja tu najlažje razvijejo zanimanje za duhovnost. Ker lahko to rojstvo izkoristimo za napredovanje po duhovni poti, rojstvo v kraljestvu ljudi imenujemo tudi dragoceno človeško rojstvo. Vzrok za rojstvo kot človek je dobra karma in etična naravnost. Za kraljestvo bogov je značilno dolgo življenje, polno razkošja in najrazličnejših užtkov. Vzrok za tako rojstvo je zelo veliko dobre karme. Žal je tudi tako življenje minljivo in ko se dobra karma porabi, se konča tudi življenje. Ker so bogovi karme porabili ogromno dobre karme, se po smrti lahko rodijo v nižjih kraljestvih. Življenje polbogov je podobno življenju bogov, vendar svojega razkošja ne morejo v miru uživati, saj so vedno ljubosumni na druge, ker se jim zdi, da imajo drugi več kot oni sami.

Trije dragulji

Ko razvijamo zavedanje, da je samsara polna trpljenja, se v nas porodi želja, da bi se tega trpljenja osvobodili. Hkrati tudi prepoznamo, da tega nismo sposobni storiti sami in da potrebujemo pomoč. V budizmu se za pomoč obrnemo k trem draguljem. Prvi dragulj je Buda. Buda ni le eno bitje, zgodovinski Šakjamuni Buda, ampak označuje vsa razsvetljena bitja, ki so se popolnoma osvobodila vsega trpljenja. Ker taka bitja vedo, kako se osvoboditi trpljenja, se k njim obrnemo po pomoč. Drugi dragulj je darma oz. nauki vseh bud. Pot, ki vodi izven trpljenja, je opisana v teh naukih, zato so za budista kot dragulj, ki ga vodi onkraj trpljenja. Tretji dragulj pa se imenuje sanga in označuje vsa tista bitja, ki še niso

nujno dosegla razsvetljenja, so pa dosegla vsaj osvoboditev iz samsare. Ko praktikant razvije zaupanje v tri dragulje, lahko opravi tudi kratek obred jemanja zatočišča v tri dragulje, kar predstavlja nekakšen budištični krst.

Praznina

Najvišja ali absolutna resnica se v budizmu imenuje praznina. Gre za eno najtežje razumljivih učenj, ki pa je ključno za osvoboditev iz samsare in za razsvetljenje. S to besedo budizem opisuje končno stanje vseh pojavov. Nekoliko poenostavljeno rečeno, gre za dejstvo, da pojavi ne obstajajo tako, kot jih zaznavamo, ampak da so odvisni od vzrokov, ki smo jih ustvarili. Praznina se pogosto napačno razume kot ničnost ali nihilizem, vendar to ni pravilno razumevanje. Buda je učil, da pojavi obstajajo, vendar ne sami po sebi.

Posebnosti budizma mahajana

Naziva hinajana in mahajana se prvič pojavita v sutrah prajñāpāramitā oz. v sutrah o izpolnitvi modrosti, ki so se pojavile okoli drugega stoletja našega štetja. Te sutre so bile ene izmed prvih besedil budizma mahajana. Dobesedni prevod besede hinajana je majhno vozilo, ker je glavni cilj praktikanta lastno osvobojenje in popoln mir nirvane. Dobesedni prevod besede mahajana pa je veliko vozilo, ker je glavni cilj praktikanta višji, in sicer popolno razsvetljenje ter pomoč vsem bitjem, da tudi sama dosežejo tako stanje. Stanje budovstva se od nirvane razlikuje po tem, da ima buda veliko več kvalitiet od nekoga, ki je dosegel nirvano. Bude namreč veljajo za vsevedne in so zato najbolj kvalificirani, da vodijo druga bitja po poti do osvobojenja. Uporaba besed majhno in veliko vozilo je sicer nekoliko problematična, saj se lahko razume diskriminatorno, zato je treba še enkrat poudariti, da mahajana hinajane nima za manjvredno.

Avtentičnost budima mahajana

Eno prvih vprašanj, ki se pojavi pri budizmu mahajana, je vprašanje njegovega izvora in avtentičnosti. Že od samega začetka budizma mahajana druge šole izpostavljajo sledeča vprašanja: ali je Buda sploh učil budizem mahajana? Ali niso sutre mahajana nastale šele kasneje? Ali niso sutre mahajana, kot so na primer sutre prajñāpāramitā, kontradiktorne z ostalimi Budovimi nauki? Od kod prihaja tantrična oblika budizma mahajana? Ipd.

Nekaj odgovorov na ta vprašanja v svojem največjem delu podaja Śāntideva, izjemen indijski budistični modrec, ki je živel in učil v 8. stoletju. To delo se imenuje Bodhisattvacaryāvatāra oz. Način življenja Bodisatve in predstavlja eno izmed najpomembnejših besedil celotne literature mahajana. V tem delu Śāntideva opisuje, kako naj bi razmišljal in deloval praktikant, ki si prizadeva hoditi po poti mahajane, razloži najsubtilnejše filozofske vidike praznine, opiše meditativne prakse, s katerimi razvijemo najvišjo motivacijo oz. bodičito, dotakne pa se tudi vprašanja avtentičnosti mahajane.

Śāntideva hinajani najprej odgovori, da se vsi razlogi, s katerimi hinajana zavrača mahajano, lahko obrnejo tudi proti njim samim in zato z njimi ničesar ne morejo dokazati. V enem izmed verzov namišljeni pripadnik hinajane pravi, da sutre hinajana in mahajana sprejemajo oboji, sutre mahajana pa le mahajana, zato lahko rečemo, da je hinajana avtentična, mahajana pa ne. To logiko Śāntideva zavrača in odgovarja, da strinjanje dveh strani ne more biti merilo za pravilnost nečesa. V nasprotnem primeru bi bile pravilne celo Vede, saj se z njimi strinja veliko ljudi. Druga kritika leti na to, da so se sutre mahajana dolgo časa prenašale le ustno in so bile zapisane šele po smrti Bude ter jih zato ne moremo imeti za Budov nauk. Śāntideva odgovarja, da isto velja tudi za sutre hinajana, saj so se tudi te sutre dolgo časa prenašale samo ustno in so bile zapisane šele po Budovi smrti. Ena od kritik je tudi ta, da so sutre mahajana kontradiktorne z ostalim Budovim naukom, saj naj jih ne bi razumeli niti modreci, kot je bil Mahākāśyapa. Śāntideva odgovarja, da to ne more biti merilo, saj nerazumevanje enega posameznika ne pomeni, da učenja niso pravilna. Poleg tega pa hinajana ne more zago-

tovo vedeti, ali ni morda Mahākāśyapa v resnici razumel in sprejemal nauke, predstavljene v sutrah prajñāpāramitā.

Bodičita ali um prebujenja

Kot je bilo omenjeno že zgoraj, je glavna razlika med potjo hinajane in potjo mahajane motivacija praktikanta. Praktikant hinajane si želi doseči lastno osvobojenje, praktikant mahajane pa si želi doseči še višje stanje, stanje popolnega razsvetljenja oz. budovstva, da bo lahko tudi vsem ostalim bitjem pomagal doseči enako stanje. Ta motivacija praktikanta mahajane se imenuje bodičita ali um prebujenja. Včasih se besedo bodičita poenostavljeno prevaja kot »sočutje«, vendar ta prevod ne povzema globine te motivacije.

Klasično definicijo bodičite lahko najdemo na začetku prvega poglavja besedila Abhisamayālaṅkāra oz. Okras jasnih. To besedilo se pripisuje budi Maitreyi in vsebuje razlago strukture celotne budistične poti. V tibetanskih samostanskih univerzah je preučevanju tega besedila in komentarjem nanj namenjenih šest let in to predstavlja enega od ključnih delov celotnega kurikuluma. Definicija bodičite se glasi takole: *bodičita je želja doseči popolno razsvetljenje za korist vseh bitij*. Ta definicija predstavlja samo bistvo mahajane. Ko praktikant razvije bodičito, se imenuje bodisatva ali sin bude. S tem še ni zaključil svoje duhovne poti, ampak še naprej razvija svojo motivacijo ter modrost, dokler ne doseže popolnega razsvetljenja in postane buda. Nekdo, ki je razvil bodičito, ne bo nikoli prenehal pomagati drugim bitjem, vse dokler tudi sama ne bodo dosegla razsvetljenja.

Kako razviti bodičito

Obstajata več metod oz. meditacij, kako razviti bodičito. Ena najbolj znanih meditacij za razvijanje bodičite se imenuje navodilo o vzrokih in posledici v sedmih točkah oz. šest vzrokov za eno posledico. Na začetku te meditacije najprej poskušamo razviti občutek enakodušnosti do vseh bitij, potem pa nadaljujemo v šestih korakih, ki predstavljajo šest vzrokov za eno posledico, torej bodičito. Prvi korak je, da vsa bitja pre-

poznamo za naše matere iz prejšnjih življenj. Ker samsara nima začetka, je tudi število naših prejšnjih življenj neomejeno, zato lahko prepoznamo, da so bila vsa bitja nekoč naše lastne matere. V drugem koraku razmišljamo o prijaznosti naših mater, ki so skrbele za nas in se za nas trudile po najboljših močeh. V tretjem koraku prepoznamo, da jim moramo to prijaznost poplačati tako, da jih poskušamo osvoboditi trpljenja. Ti trije koraki nas pripeljejo do četrtega koraka, ki je ta, da v sebi razvijemo ljubečo prijaznost. Ljubeča prijaznost je definirana kot želja, da bi vsa bitja imela srečo. V petem koraku razvijemo veliko sočutje, ki je definirano kot zelo močna želja, da bi bila vsa bitja prosta trpljenja. V nas se nato porodita močna odločenost in občutek odgovornosti, da bomo mi sami naredili vse, kar je v naši moči, da bomo vsa bitja osvobodili trpljenja. Ko spoznamo, da je stanje razsvetljenja edini način, kako lahko najbolje pomagamo vsem bitjem, teh šest vzrokov v nas porodi dejansko bodičito.

Druga zelo znana metoda se imenuje izenačevanje in izmenjevanje sebe z drugimi, kar vključuje meditacijo tonglen oz. meditacijo dajanja in jemanja. Začne se z meditacijo o tem, da ravno tako kot mi sami tudi vsa ostala bitja želijo biti srečna in prosta trpljenja. Kljub temu pa bitja zaradi svoje nevednosti pogosto ustvarjajo negativno karmo in s tem vzroke za trpljenje. Njihovo trpljenje v praktikantu mahajane sčasoma sproži izjemno močno sočutje, ki porodi željo, da bi praktikant nase prevzel trpljenje vseh bitij. To še dodatno utrjuje z meditacijo tonglen, pri kateri si pri vdihu predstavlja, da v obliki črnega dima nase prevzema vse trpljenje drugih bitij, pri izdihu pa si predstavlja, da v obliki svetlobe bitjem pošilja vse, kar si želijo. Včasih si pri teh meditacijah praktikanti dodatno pomagajo z navdihujočimi pesmimi ali verzi, kot je na primer sledeč verz Pančen Lamae:³

O častiti sočutni Guruji, prosimo za vaše blagoslove,
da bi vsi karmični dolgovni, ovire in trpljenja
maternih bitij brez izjeme dozoreli nad nami takoj zdaj,

3 Panchen Lozang Chökyi Gyaltzen (1570–1662), učitelj petega Dalaj Lamae (1617–1682).

ter da bi svojo srečo in vrlino dali drugim
in s tem vsem bitjem podelili blaženost.

Poleg opisanih meditacij je zelo razširjena in priljubljena praksa recitiranje manter. Tukaj gre za ponavljanje določenih kombinacij zlogov, običajno v sanskrtu, ki v kombinaciji s predpisano vizualizacijo vplivajo na naše notranje energije in jih s tem preobražajo, posledično pa preobražajo tudi naš um. Vsaka mantra ima svoj specifičen namen, nekatere odstranjujejo strah, z drugimi razvijamo sočutje, modrost itd. Najbolj razširjena mantra je mantra Bude sočutja Čenreziga,⁴ *om maṇi padme hūm* (izg. om mani padme hum ali om mani peme hum). S ponavljanjem te mantre razvijamo sočutje do vseh bitij in ta metoda je tudi eden od načinov, kako lahko razvijemo bodičito.

Bodičita v vsakodnevnem življenju

Neizogiben del razvijanja in poglobljanja bodičite je tudi implementacija v vsakodnevem življenju, ki se lahko izkaže za veliko zahtevnejšo nalogo kot formalne prakse. Ko praktikant meditira v miru, brez večjih težav in nadlog, mu je lažje razviti sočutje in ljubezen do drugih kot pa v včasih hektičnih razmerah vsakodnevnega življenja. Vendar pa je lahko ravno vsakodnevno življenje pravi pokazatelj, kako daleč v svoji transformaciji v bodisatvo je praktikant že prišel in koliko dela ima še pred sabo.

Ena od temeljnih praks, ki zaobjema prakticiranje celotne poti bodisatve, je urjenje v šestih popolnostih. Prva izmed teh popolnosti je velikodušnost, pri kateri praktikant razvija naravnost, da bi bitjem lahko dal vse tisto, kar potrebujejo, tako materialne stvari kot tudi podporo pri duhovnem razvoju. Druga popolnost je etičnost oz. moralnost, ki vključuje izogibanje nevrilim dejanjem, še posebej škodovanju drugim bitjem, saj bi bilo to v popolnem nasprotju z idealom sočutja bodisatve. Tretja popolnost je potrpežljivost, kjer se praktikant trudi ohraniti miren in sočuten um tudi v situacijah, ki bi sicer sprožile nemir ali jezo. Četrta

4 Buda sočutja se v tibetanščini imenuje Čenrezig (sphyan ras gzigs), v sanskrtu pa Avalokitešvara.

popolnost je radostno prizadevanje, ki predstavlja radost in vztrajnost do hoje po duhovni poti. Peta popolnost je popolnost osredotočenosti, kjer praktikant razvija sposobnost enotočkovne koncentracije. Šesta popolnost je modrost, razumevanje prave narave resničnosti. Praktikant se začne uriti v teh šest popolnosti že na začetku poti, vendar jih bo dejansko izpopolnil šele takrat, ko bo postal buda.

Vadžrajana ali Mantrajana ali Tantrajana

Budizem mahajana se deli na dve glavni veji – sutrajano in vadžrajano. Vadražjano poznamo tudi pod imenom mantrajana, tantrajana ali najpogosteje, tantra. Pot sutrajane je pot preučevanja besedil, umirjanja uma in umirjanja negativnih čustev. Gre za relativno jasen in enostaven pristop, ki praktikanta sčasoma pripelje do razsvetljenja. Vendar pa nekateri praktikanti mahajane ne želijo porabiti toliko časa na duhovni poti, saj to pomeni, da bodo lahko pomagali drugim bitjem šele čez veliko časa. Zaradi želje, da bi čim prej dosegli stanje, kjer bodo pomagali ostalim bitjem, se ti praktikanti odločijo za hitrejšo, a nevarnejšo pot – pot vadžrajane. Ta namesto počasnega umirjanja poudarja direktno transformacijo negativnih čustev. To praktikant doseže s pomočjo prefinjenih tehnik, kot so vizualizacije, recitacija manter, uravnavanje notranjih energij in spoznavanje z najglobljimi stanji uma. Vse to lahko praktikanta do razsvetljenja pripelje veliko hitreje kot pot sutrajane in s tem prej prinese korist vsem drugim bitjem ter jim pomaga pri osvoboditvi od trpljenja.

Zaključek

Vse religije v svojem bistvu stremijo k temu, da bi v svet prinesle več miru in zadovoljstva. Za različna bitja so koristni različni pristopi, zato bi bilo stališče, da je le ena vera resnično prava, napačno, saj bi s tem zelo omejili različne načine, kako prinesiti mir in srečo v življenje mili-

jonov ljudi. Prispevek budizma mahajana k temu skupnemu cilju je, da nas spodbuja, naj razvijamo sočutje, ljubezen, potrpežljivost in druge pozitivne lastnosti, glavni cilj pa je razviti bodičito ter doseči budovstvo, stanje, v katerem bomo pomagali vsem bitjem brez omejitev prostora in časa. To lepo povzame tudi en najbolj znanih verzov Šāntideve, ki naj služi tudi kot končna misel tega članka:

Dokler bo obstajal prostor,
in dokler bodo obstajala čuteča bitja,
dotlej naj ostanem tudi jaz,
da razblinim bedo tega sveta.

VIRI IN LITERATURA

- Hopkins, Jeffrey. 2006. *Kindness, Clarity, and Insight*. Snow Lion.
- Hopkins, Jeffrey, in Yi, Jongbok. 2016a. *Maitreya's Ornament for the Clear Realizations*. UMA Institute for Tibetan Studies. <http://uma-tibet.org/pdf/greatbooks/ORNAMENT-root-versesweb.pdf>
- Hopkins, Jeffrey, in Yi, Jongbok. 2016b. *Ngag-wang-pal-dan's Explanation of the Treatise »Ornament for the Clear Realizations«*. UMA Institute for Tibetan Studies. http://uma-tibet.org/pdf/seventy/MAITREYA_ORNAMENT_NWPD_o8.pdf
- Gyatso, Tenzin (XIV. Dalai Lama). 1998. *The Four Noble Truths*. Thorsons.
- Gyatso, Tenzin (XIV. Dalai Lama). 2003. *The Path to Bliss: A Practical Guide to Stages of Meditation*. Shambhala.
- Napper, Elizabeth. 2016. *Kön-chog-jig-may-wang-po's Presentation of the Grounds and Paths: Beautiful Ornament of the Three Vehicles*. UMA Institute for Tibetan Studies. http://uma-tibet.org/pdf/greatbooks/Grounds_Paths_onlyo2WEB.pdf
- Pelden, Khenchen Kunzang. 1999. *Wisdom: Two Buddhist Commentaries*. Editions Padmakara.
- Rinchen, Sonam. 1998. *The Six Perfections: An Oral Teaching*. Snow Lion.
- Tsong-kha-pa. 2014a. *The Great Treatise on the Stages of the Path to Enlightenment (Volume 1) (The Lamrim Chenmo)*. Snow Lion.
- Tsong-kha-pa. 2014b. *The Great Treatise on the Stages of the Path to Enlightenment (Volume 2) (The Lamrim Chenmo)*. Snow Lion.

[https://doi.org/10.26493/2590-9754.14\(27\)95-110](https://doi.org/10.26493/2590-9754.14(27)95-110)